

Guía Docente de Saxofón I-VIII

Ensinanzas Superiores de Música Título superior de música (ensinanzas reguladas polo Decreto 163/2015, do 29 de outubro)

1. Identificación e contextualización

DISCIPLINA Historia dos Instrumentos de Saxofón

ESPECIALIDADE	INTERPRETACIÓN								ITINERARIO	SAXOFÓN
CARÁCTER	B) Obrigatoria								TIPO DE CLASES	Individual
DEPARTAMENTO	VENTO MADEIRA								XEFE/A DO DEPARTAMENTO	Ricardo Pazo García
CURSOS	1.º curso	2.º curso	3.º curso	4.º curso					COORDINADOR/A DA DISCIPLINA	Ricardo Pazo García
CUADRIMESTRE	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	Horas de clase semanais	1,5
ETCS/ CUADRIMESTRE	9	9	9	9	10	10	10	12	Observacións	
DOCENTES	Consultar táboa anexa									

2. Descritor e competencias

Ver lista e descrición de competencias no anexo II do decreto 163/2015 (DOG do 16 de novembro de 2015)

DESCRITOR	Desenvolvemento e perfeccionamento das capacidades artísticas, expresivas e técnicas do instrumento, así como dos hábitos de estudo. Coñecemento dos diferentes criterios interpretativos que conducen á interpretación do repertorio mais representativo con valoración crítica, estilo propio e madurez creativa, así como a súa aplicación práctica na interpretación en público
COÑECEMENTOS PREVIOS	Os requeridos na proba de acceso ao grao superior, e para cuadrimestres diferentes ao primeiro, coñecementos e habilidades adquiridas do cuadrimestre anterior.
RELACIÓN CON OUTRAS DISCIPLINAS	
TRANSVERSAIS	T1, T2, T3, T6, T13, T15, T17
XERAIS	X1, X3, X6, X19, X21, X24
ESPECÍFICAS	E11, E12, E14, E15, E16, E110

3. Obxectivos

DESCRIPCIÓN	COMPETENCIAS
1. Adquirir un control sobre tódolos parámetros do son e aspectos que definen a calidade sonora en tódolos rexistros, nos distintos instrumentos da familia de saxofóns propostos	TODAS
2. Mostrar sentido autocrítico que permita profundizar na técnica e interpretación das obras propostas para adquirir un repertorio de maior interese artístico.	TODAS
3. Mostrar interese por diferentes manifestacións artísticas., especialmente concertos nas que se producen estereos de obras e actividades multiculturais, para despertar o espírito crítico do alumnado.	TODAS
4. Interpretar obras representativas de distintos estilos do repertorio para saxofóns, en público, de memoria, con coherencia técnica e expresiva, capacidade comunicativa e interese artístico.	TODAS
5. Interpretar obras e estudos representativos do repertorio contemporáneo para saxofóns en distintas combinacións e recursos instrumentais: saxofón só, saxofóns e electrónica, saxofóns e audiovisuais...	TODAS
6. Utilizar indistintamente a familia de saxofóns, con especial atención ao cuarteto de saxofóns: soprano, alto, tenor e barítono	TODAS
7. Coñecer as diversas convencións interpretativas do repertorio para saxofóns que permita interpretar ao alumnado con criterio propio distintos textos da literatura do instrumento, con especial atención ao repertorio contemporáneo.	TODAS
8. Conseguir unha lectura á vista fluída para poder interpretar nas distintas agrupacións propostas con saxofóns.	TODAS

4. Contidos

TEMAS	DESCRITOR SUBTEMAS	SESIÓNS	
I	Estudo da técnica	1.1 O sonido: timbre, dinámicas, flexibilidade, serie armónica, sostenuto, textura 1.2 As escalas: tonalidades, articulación, velocidade, interválica.	TODAS
II	Estudo da técnica	2.1. Interrelación entre afinación e dinámicas. 2.2 Homoxeneidade entre rexistros. 2.3 Exercicios básicos de iniciación a respiración circular. 2.4 Utilización da respiración circular en obras e estudos propostos. 2.5 Exercicios básicos de iniciación ao dobre picado. 2.6 Utilización do dobre picado en obras e estudos propostos.	TODAS
III	Análise da frase musical	3.1 Coñecemento das linguaxes utilizada nos estudos e obras propostos. 3.2 Recursos máis comúns dentro de textos musicais contemporáneos. 3.3 Efectos máis comúns en obras e estudos contemporáneos. 3.4 Análise de partituras. Contextualización, análise formal, armónico e estilístico dunha das partituras estudadas.	TODAS
IV	Lectura á vista.	4.1 Práctica da lectura a vista: recursos. 4.2 Exercicios prácticos.	4
V	A memoria musical	5. 1 Análisis de elementos formais, rítmicos, melódicos, texturas, ect. 5. 2 Adestramento progresivo da memoria	4
VI	A audición pública.	6.1 Normas de comportamento a seguir nas audicións e concertos tanto en calidade de interprete como de oínte	2
Total de sesións por cuadrimestre			24

5. Metodoloxía e Planificación Docente

TIPO DE ACTIVIDADE		1.º curso		2.º curso		3.º curso		4.º curso		OBSERVACIÓNS
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
Presenciais	34	34	34	34	34	34	34	34	34	
Non presenciais	236	236	236	236	236	266	266	266	326	
Total de horas cuadrimestrais		270	270	270	270	300	300	300	360	

6. Avaliación

ORDINARIA

CONTÍNUA	CRITERIOS	PONDERACIÓN	COMPETENCIAS AVALIADAS
FERRAMENTAS			
Traballo persoal.	Valoraranse as capacidades de claridade conceptual, síntese e desenvolvemento a través da presentación por escrito e posterior exposición pública dun pequeno traballo de investigación, no que o discente debe presentar un tema relacionado coa materia dun xeito orixinal, cun uso axeitado das fontes dispoñibles e evitando o plaxio en todo momento.	20%	TODAS
Audición pública.	Consistirá en dúas partes, unha proba técnica que valoraranse a interpretación de exercicios técnicos propostos polo profesor e traballados ao longo do cuadrimestre. Presentaranse a proba un mínimo de catro estudos. Esta proba terá unha ponderación do 30%. Audición pública. Valoraranse os hábitos posturais tanto en grupo como individual e a posta en escea para audicións e concertos. A audición pública: o alumnado en calidade de intérprete e ointe. O alumno interpretará un mínimo de dúas obras ao longo do cuadrimestre. Terá unha ponderación do 50%	80%	TODAS

*As faltas de asistencia (3 faltas a clases de Cámara / Conxunto ou 4 faltas no resto das disciplinas) suporán a perda do dereito á avaliación continua. Cando iso ocorra, o profesor da disciplina actuará segundo o protocolo establecido.

ALTERNATIVA	CRITERIOS	PONDERACIÓN	COMPETENCIAS AVALIADAS
FERRAMENTAS			
	Ver avaliación extraordinaria		

EXTRAORDINARIA

FERRAMENTAS	CRITERIOS	PONDERACIÓN	COMPETENCIAS AVALIADAS
Traballo persoal	Valoraranse as capacidades de síntese e de desenvolvemento sobre as cuestións plantexadas que versará sobre os contidos tratados durante o cuadrimestre.	50%	TODAS
Audición pública	Valorarase a posta en práctica de todos os contidos e a consecución dos obxectivos.	50%	TODAS

ERASMUS

Os/as alumnos/as oficiais que participen en programas de intercambio internacional, deberán aportar unha certificación dos créditos realizados e a cualificación obtida no centro de destino. En caso contrario deberán examinarse dos contidos establecidos para esta materia igual que os restantes alumnos/as oficiais. Si os contidos cursados no centro de destino non se corresponden cos desta programación, o departamento decidirá a forma de avaliar os contidos non realizados ou non superados.

Os/as alumnos/as estranxeiros, participantes en programas de intercambio internacional, serán avaliados igual que os alumnos/as oficiais. No caso de non realizar un curso ou semestre completo, recibirán unha avaliación informativa e unha acreditación das horas lectivas realizadas.

7. Alumnado con necesidades educativas especiais

DESCRIPCIÓN	CRITERIOS E PAUTAS
No marco do establecido no Real decreto lexislativo 1/2013, do 29 de novembro, polo que se aproba o texto refundido da Lei xeral de dereitos das persoas con discapacidade e da súa inclusión social, deberanse cumprir as disposicións vixentes en materia de promoción da accesibilidade.	Aqueles que estableza a Consellería competente en materia de Educación.

8. Bibliografía, materiais e documentos

REFERENCIAS BÁSICAS

ESTUDOS
 DELANGE, C. - Colección de estudos sobre técnicas contemporáneas
 LACOUR, G. - 28 Estudos
 LAUBA, C. - 9 Estudos LONDEIX, J.M. - Estudos variados. A. Leduc
 PIAZZOLLA; A. - Tango Estudos
 SAXOFÓN SÓ
 BALLIF, C. - Solfegietto no 8 para saxofón alto só. Trastatlantiques
 BERIO, L. - Secuencia VIIb para saxofón soprano só. Universal
 BERIO, L. - Secuencia IXb para saxofón alto só. Universal
 ELOY, C. - Saxotaure para saxofón alto só.
 ERCOREKA, G. - Duduk I para saxofón soprano só. O.U. Press
 GINER, B. - Yod para saxofón barítono só. Durand
 GRISEY, G. - Anubis-Nout para saxofón baixo só. Ricordi
 HAVEL, Ch. - Oxiton para saxofón barítono só. Tonger
 HUREL, Ph. - Opcit para saxofón tenor só. Billaudot
 JOLAS, B. - Episodio cuarto para saxofón tenor só. Billaudot
 LAUBA, C. - Hard para saxofón tenor só. Fuzeau

MEFANO, P. - Periple para saxofón tenor só. Salabert.
POSADAS, A. - Anábasis para saxofón tenor só.
E.M.E ROSSÉ, F. - Le Frene egare para saxofón alto só. Billaudot
RUEFF, J. - Sonata para saxofón alto só. A. Leduc
SCELSI, G. - Maknongan para saxofón baixo ou barítono. Salabert
SCELSI, G. - Tres pezas para saxofón soprano só. Salabert
SOTELO, M. - Solo para saxofón alto só. M. Europeéenes
STOKHAUSEN, K. - In freundschat. Stokhausen
TANADA, F. - Mysterios morning III para saxofón soprano só. Lemoine
TORRES, J. - Épodo. Saxofón tenor só.
VOLKER H. - Buon natale Fratello Fritz para saxo, soprano e tenor. Breitkopf.

SAXOFÓN E PIANO

DESENCLOS, A. - Preludio Cadencia e Final para saxofón alto e piano. Leduc
DENISOV, E. - Sonata para saxofón alto e piano. A. Leduc
CRESTON, P. - Sonata . Templeton
HINDEMITH, P. - Sonata. Schott
NODAIRA, I. - Arabesco para saxofón alto e piano. H. Lemoine
MIHALOVICI, M. - Chant premier para saxofón tenor e piano. Heugel
TAKASHI, Y. - Fuzzy bird sonata para saxofón alto e piano. Billaudot
TISNE, A. - Espacies irradiés para saxofón alto e piano. Choudens.

SAXOFÓN E ELECTRÓNICA

BERGER, K.G. - Link. SME
BERGER, K.G. - Mâts. SME
CAVANNA, A. - Goutte d'or blues para saxofón e banda magnética. Salabert
DECOUST, M.M. - Olos para saxofón tenor e dispositivo electrónico. Salabert
FOURNIER, M.H. - Cinco musas para saxofóns e electrónica. Artefact
HAVEL, J. - Attendre , en fin. Temperaments.
LAUZURICA, G. - Solo para saxofón barítono e cinta. Inédita.
RISSET, J.C. - Saxtractor para saxofóns soprano e tenor e cinta. Leduc
RISSET, J.C. - Voilements para saxofón e dispositivo electroacústico. Salabert
ROSSÉ, F. - Ost-atem para saxofón tenor e dispositivo electroacústico. Adr
SOREVAL, I. - Anamorphoses IV. Inédita

REPERTORIO CONCERTANTE:

CONSTANT, M. - Concertante para saxofón alto e orquestra. Ricordi
DEBUSSY, C. - Rapsodia para orquestra e saxofón alto. Durand
DENISOV, E. - Concerto para saxofón alto e orquestra. Sikorski
DUBOIS, P.M. - Concerto para saxofón alto e orquestra. A. Leduc
DUBOIS, P.M. - Concertstück. Leduc
GLAZOUNOV, A. - Concerto en mib para saxofón alto e orquestra. A. Leduc

REPERTORIO DE CÁMARA:

ALLA, T. - Offshore para cuarteto de saxofóns. Fuzeau.
APERGHIS, G. - Signaux para cuarteto de saxofóns. Salabert
CARLOSEMA, B. - L'eau para cuarteto de saxofones. Fuzeau
DIBETTA, P. - Vents pluvieux para saxo alto, flauta e clarinete. Fuzeau
DONATONI, F. - Rash para cuarteto de saxofones. Ricordi.
JOLAS, B. - Points d'or para un saxofonista (S, A, T, B) y 15 instrumentos. Billaudot
NODAIRA, I. - Cuarteto de saxofóns. H. Lemoine
ROSSE, F. - Ximix dous saxofóns sopranos. Fuzeau
STOKCHAUSEN, K. - Knabenduet para dous saxofóns. Stockhausen
XENAKIS, I. - Xas para cuarteto de saxofóns. Salabert

REFERENCIAS COMPLEMENTARIAS

Direccións web de interese:

www.adolphesax.com

www.ricoreeds.com

www.imslp.org

www.sheetmusicarchive.net

www.fagotizm.narod.ru

www.chamber-music.org

www.iucat.iu.edu

www.catalogodecompositores.com

Guía Docente de Repertorio Orquestral de Saxofón

Ensinanzas Superiores de Música Título superior de música (ensinanzas reguladas polo Decreto 163/2015, do 29 de outubro)

1. Identificación e contextualización

DISCIPLINA Repertorio Orquestral de Saxofón

ESPECIALIDADE	INTERPRETACIÓN								ITINERARIO	SAXOFÓN
CARÁCTER	B)Obrigatoria								TIPO DE CLASES	Colectiva
DEPARTAMENTO	VENTO-MADEIRA								XEFE/A DO DEPARTAMENTO	Ricardo Pazo García
CURSOS	1.º curso		2.º curso		3.º curso		4.º curso		COORDINADOR/A DA DISCIPLINA	Ricardo Pazo García
CUADRIMESTRE	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	Horas de clase semanais	1
ETCS/ CUADRIMESTRE	3	3	3	3	3,5	3,5			Observacións	

DOCENTES Consultar táboa anexa

2. Descritor e competencias

Ver lista e descrición de competencias no anexo II do decreto 163/2015 (DOG do 16 de novembro de 2015)

DESCRITOR	Estudo e práctica da literatura orquestral. Afondamento se é o caso, dos roles de cada instrumento dentro da sección. Desenvolvemento se é o caso, das capacidades técnicas e expresivas dos instrumentos afíns. Estudo da práctica dos instrumentos afíns se é o caso, no repertorio orquestral.
COÑECEMENTOS PREVIOS	Os requeridos na proba de acceso ao grao superior, e para cuadrimestres diferentes ao primeiro, coñecementos e habilidades adquiridas do cuadrimestre anterior.
RELACIÓN CON OUTRAS DISCIPLINAS	
TRANSVERSAIS	T1, T3, T6, T13
XERAIS	X3, X6, X8, X10, X11, X15
ESPECÍFICAS	EI1, EI2, EI3, EI4, EI5, EI8, EI9, EI10

3. Obxectivos

DESCRIPCIÓN	COMPETENCIAS
Profundizar sobre os aspectos técnicos necesarios para unha interpretación coherente dentro dunha formación orquestral tales como articulacións, afinación e as dinámicas en todos os rexistros, en todos os instrumentos da familia dos saxofóns, axustándose en todo momento as necesidades interpretativas e estilísticas das obras propostas.	TODAS
Empregar unha ampla e variada gama sonora de maneira que o axuste de son se realice en función dos demais instrumentos do conxunto e das necesidades estilísticas e interpretativas da obra.	TODAS
Profundizar no coñecemento dos diferentes estilos e dos recursos interpretativos de cada un deles.	TODAS
Domina-lo propio instrumento de acordo coas esixencias de cada obra.	TODAS
Interpretar obras representativas do repertorio sinfónico de acordo co seu nivel instrumental.	TODAS
Ler a primeira vista cun nivel que permita a montaxe fluída das obras.	TODAS
Respecta-las normas que esixe toda actuación en grupo: afinación previa, atención continua, valoración do traballo colectivo, etc... e responsabilizarse en todo momento delas.	TODAS

4. Contidos

TEMAS	DESCRITOR SUBTEMAS	SESIÓNS
I Interpretación de solos en todos os ámbitos orquestrais.	1.1. Sinfónico. - 1.2. Óperas. - 1.3. Ballets.	14
II Traballo técnico.	2. Traballo da técnica necesaria para abordar o Repertorio Orquestral de cada instrumento. 2.1. Afinación. 2.2. Dinámicas. 2.3. Matices. 2.4. Homoxeneidade entre rexistros. 2.5. Articulación.	14
III Perfeccionamento da interpretación	3. Perfeccionamento das capacidades necesarias para abordar a interpretación do repertorio máis representativo do instrumento na Orquesta dende os puntos de vista artístico, musical e técnico.	14
IV Práctica do transporte e a lectura a vista.	4.1. Lectura a vista: recursos. 4.2. Exercicios prácticos. 4.3. Traballo de pasaxes orquestrais en diferentes tonalidades.	14
V Interpretación con instrumentos afíns	5. Interpretación do repertorio orquestral con diferentes instrumentos de cada unha das familias. 5.1. Soprano. 5.2. Alto. 5.3. Tenor. 5.4. Barítono. 5.5. Baixo	14
VI Audición pública do repertorio.	6.1. Reprodución das características dunha proba de admisión a unha orquestra profesional. 6.2. Situación de interpretación real na orquestra.	14
VII Comportamento na orquestra.	7.1. Coñecemento, valoración e práctica das normas de comportamento na orquestra co respecto ó director, compañeiros e público.	14
VIII Análise musical aplicada.	Coñecemento e práctica da análise musical aplicada a obras traballadas durante o curso, coa finalidade de obter unha interpretación máis madura e coherente. 8.1 Coñecemento das linguaxes utilizadas nas obras propostas. 8.2. Diferenciación de estilos. 8.3. Recursos máis comúns utilizados en textos musicais contemporáneos.	14

IX	Interpretación pública.		
Total de sesións por cuadrimestre			16

5. Metodoloxía e Planificación Docente

TIPO DE ACTIVIDADE	1.º curso		2.º curso		3.º curso		4.º curso		OBSERVACIÓNS
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
Presenciais	28	28	28	28	28	24			
Non presenciais	62	62	62	62	77	77			
Total de horas cuadrimestrais	90	90	90	90	105	105			

6. Avaliación

ORDINARIA

CONTÍNUA	CRITERIOS	PONDERACIÓN	COMPETENCIAS AVALIADAS
FERRAMENTAS			
Seguimento continuo	Demostra-lo dominio na execución dos extractos orquestrais sen desliza-los aspectos técnicos dos musicais. Este criterio avalia a capacidade de interrelacionar os coñecementos técnicos e teóricos necesarios para conseguir unha interpretación adecuada. Mostrar autonomía progresivamente maior na resolución de problemas técnicos e interpretativos. Con este criterio preténdese comproba-lo desenvolvemento que o alumno/a alcanza en canto ós hábitos de estudio e a capacidade de autocrítica.	30%	TODAS
Audición pública	Presentar en público o programa do cuadrimestre demostrando capacidade comunicativa e calidade artística. Mediante este criterio preténdese avalia-la capacidade de autocontrol e grado de madurez da súa personalidade artística.	70%	TODAS

*As faltas de asistencia (3 faltas a clases de Cámara / Conxunto ou 4 faltas no resto das disciplinas) suporán a perda do dereito á avaliación continua. Cando iso ocorra, o profesor da disciplina actuará segundo o protocolo establecido.

ALTERNATIVA	CRITERIOS	PONDERACIÓN	COMPETENCIAS AVALIADAS
FERRAMENTAS			
	Ver avaliación extraordinaria		

EXTRAORDINARIA

FERRAMENTAS	CRITERIOS	PONDERACIÓN	COMPETENCIAS AVALIADAS
Audición pública:	Presentar en público o programa do cuadrimestre demostrando capacidade comunicativa e calidade artística. Mediante este criterio preténdese avalia-la capacidade de autocontrol e grado de madurez da súa personalidade artística.	100%	

ERASMUS

Os/as alumnos/as oficiais que participen en programas de intercambio internacional, deberán aportar unha certificación dos créditos realizados e a cualificación obtida no centro de destino. En caso contrario deberán examinarse dos contidos establecidos para esta materia igual que os restantes alumnos/as oficiais. Si os contidos cursados no centro de destino non se corresponden cos desta programación, o departamento decidirá a forma de avaliar os contidos non realizados ou non superados.

Os/as alumnos/as estranxeiros, participantes en programas de intercambio internacional, serán avaliados igual que os alumnos/as oficiais. No caso de non realizar un curso ou semestre completo, recibirán unha avaliación informativa e unha acreditación das horas lectivas realizadas.

7. Alumnado con necesidades educativas especiais

DESCRIPCIÓN	CRITERIOS E PAUTAS
No marco do establecido no Real decreto legislativo 1/2013, do 29 de novembro, polo que se aproba o texto refundido da Lei xeral de dereitos das persoas con discapacidade e da súa inclusión social, deberanse cumprir as disposicións vixentes en materia de promoción da accesibilidade.	Aqueles que estableza a Consellería competente en materia de Educación.

8. Bibliografía, materiais e documentos

REFERENCIAS BÁSICAS

JEAN MARIE LONDEIX. 150 YEARS OF MUSIC FOR SAXOPHONE. RONCORP 1994
RONKIN, B. THE ORQUESTRAL SAXOPHONIST. RONCORP
CHAUTEMPS, KIENTZY, LONDEIX. EL SAXOFÓN. LABOR 1998
KIENTZY, D. SAXOLOGIE. NOVA MÚSICA 1991

REFERENCIAS COMPLEMENTARIAS

9. Observacións

Guía Docente de Historia dos Instrumentos de Saxofón

Ensinanzas Superiores de Música Título superior de música (ensinanzas reguladas polo Decreto 163/2015, do 29 de outubro)

1. Identificación e contextualización

DISCIPLINA Historia dos Instrumentos de Saxofón

ESPECIALIDADE	INTERPRETACIÓN				ITINERARIO	SAXOFÓN				
CARÁCTER	B) Obrigatoria				TIPO DE CLASES	Colectiva				
DEPARTAMENTO	VENTO MADEIRA				XEFE/A DO DEPARTAMENTO	Ricardo Pazo García				
CURSOS	1.º curso		2.º curso		3.º curso		4.º curso		COORDINADOR/A DA DISCIPLINA	Ricardo Pazo García
CUADRIMESTRE	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	Horas de clase semanais	1
ETCS/ CUADRIMESTRE						3				
DOCENTES	Consultar táboa anexa									

2. Descritor e competencias

Ver lista e descrición de competencias no anexo II do decreto 163/2015 (DOG do 16 de novembro de 2015)

DESCRITOR	Estudo da evolución histórica dos instrumentos. Coñecemento das características construtivas, funcionamento acústico e posibilidades técnicas e expresivas con relación ao repertorio.
COÑECEMENTOS PREVIOS	Os requeridos na proba de acceso ao grao superior, e para cuadrimestres diferentes ao primeiro, coñecementos e habilidades adquiridas do cuadrimestre anterior.
RELACIÓN CON OUTRAS DISCIPLINAS	
TRANSVERSAIS	T1,T2, T4, T8, T14, T16, T17
XERAIS	X10, X12, X14, X16, X20, X26
ESPECÍFICAS	EM2, EM3, EM5, EM6, EM7

3. Obxectivos

DESCRIPCIÓN	COMPETENCIAS
Coñecer intérpretes e profesores máis representativos das distintas escolas de saxofón. Evolución e comprensión. O saxofón como instrumento de vento e a súa técnica, a familia dos saxofóns	TODAS
Realizar e presentar traballos sobre contidos relacionados coa materia, con interese documental e de investigación.	TODAS
Coñecer aplicar e e interpretar os criterios e a evolución estilística do repertorio ao longo da historia do instrumento.	TODAS
Relacionar as diferentes manifestacións artísticas e pensamentos filosóficos e estéticos para unha maior comprensión da estética de cada momento.	TODAS
Analizar e realizar comentarios críticos acerca de textos sobre estética, historia, análise e outros aspectos que nos axuden a unha formación de calidade.	TODAS
Adquirir o hábito de ler e escoitar música de tal xeito que nos permita profundizar e reflexionar sobre a obra musical como obra de arte e mostrar interese polos eventos e acontecementos en torno ao mundo do saxofón e a súa literatura nos diferentes estilos: asistencia a cursos, charlas, concertos, conferencias, encontros....	TODAS

4. Contidos

TEMAS	DESCRITOR SUBTEMAS	SESIÓNS
I Evolución	1. Evolución histórica do saxofón como instrumento de vento, dende a súa invención ata o día de hoxe. 1.1. Acústica. Física dos tubos sonoros. O saxofón como tubo sonoro. A familia de saxofóns. - 1.2. Evolución das características construtivas e de funcionamento acústico da familia de saxofóns. 1.3. O saxofón moderno: descrición das súas características construtivas. Mantemento e conservación. Aspectos fundamentais na elección do instrumento	3
II A escola francesa e a escola moderna	2. A escola francesa de saxofón, eixo e punto de partida da escola clásica de saxofón: M. Mule. 2.1. Personaxes máis influentes dentro da historia do saxofón. 2.2. M. Mule, S. Racher e os seus alumnos. - 2.3. A escola moderna de saxofón: J. M. Londeix. - 2.4. Profesores e intérpretes internacionais. Profesores e intérpretes en España. Profesores e intérpretes en Galicia.	3
III Evolución da técnica.	3.1 O saxofón clásico, características estilísticas. - 3.2 O saxofón no jazz. - 3.3 O saxofón contemporáneo	4
IV Estilo e estética.	4. Estudo das características inherentes a cada xénero, estilo e estética da literatura para o instrumento. Características da linguaxe instrumental da familia dos saxofóns, nas distintas épocas estudadas. - 4.1. A análise como ferramenta indispensable para o traballo e comprensión da evolución estilística do repertorio. - 4.2 Coñecemento do repertorio solista, de cámara, orquestral, e diversas agrupacións e formacións aparecidas ao longo da historia do instrumento.	2
V Traballos:	5. Traballo de investigación: obxectivos, estrutura e exposición do mesmo. - 5.1 Lectura e comentario crítico de textos relacionados co saxofón. - 5.2 Lectura á vista. - 5.3 Audicións comparadas de diferentes obras do repertorio saxofonístico dos séculos XIX, XX e XXI. - 5.4 Lectura de textos relacionados coa literatura para saxofón (autobiografías, artigos etc.)	2
VI Avaliación		2
Total de sesións por cuadrimestre		16

5. Metodoloxía e Planificación Docente

TIPO DE ACTIVIDADE	1.º curso		2.º curso		3.º curso		4.º curso		OBSERVACIÓNS
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
Presenciais						20			
Non presenciais						70			
Total de horas cuadrimestrais						90			

6. Avaliación

ORDINARIA

CONTÍNUA	CRITERIOS	PONDERACIÓN	COMPETENCIAS AVALIADAS
FERRAMENTAS			
Traballo persoal	Valoraranse as capacidades de claridade conceptual, síntese e desenvolvemento a través da presentación por escrito e posterior exposición pública dun pequeno traballo de investigación, no que o discente debe presentar un tema relacionado coa materia dun xeito orixinal, cun uso axeitado das fontes dispoñibles e evitando o plaxio en todo momento.	60%	TODAS
Exposición pública	Valorarase a posta en práctica dos contidos da materia, preparación de audicións, monográficos e concertos.	40%	TODAS

*As faltas de asistencia (3 faltas a clases de Cámara / Conxunto ou 4 faltas no resto das disciplinas) suporán a perda do dereito á avaliación continua. Cando iso ocorra, o profesor da disciplina actuará segundo o protocolo establecido.

ALTERNATIVA	CRITERIOS	PONDERACIÓN	COMPETENCIAS AVALIADAS
FERRAMENTAS			
	Ver avaliación extraordinaria		

EXTRAORDINARIA

FERRAMENTAS	CRITERIOS	PONDERACIÓN	COMPETENCIAS AVALIADAS
Exame escrito	Valoraranse as capacidades de síntese e de desenvolvemento sobre as cuestións plantexadas na proba escrita, que versará sobre os contidos tratados durante o cuadrimestre.	50%	
Exposición pública	Valorarase a posta en práctica dos contidos da materia, preparación de audicións, monográficos e concertos.	50%	

ERASMUS

Os/as alumnos/as oficiais que participen en programas de intercambio internacional, deberán aportar unha certificación dos créditos realizados e a cualificación obtida no centro de destino. En caso contrario deberán examinarse dos contidos establecidos para esta materia igual que os restantes alumnos/as oficiais. Si os contidos cursados no centro de destino non se corresponden cos desta programación, o departamento decidirá a forma de avaliar os contidos non realizados ou non superados.

Os/as alumnos/as estranxeiros, participantes en programas de intercambio internacional, serán avaliados igual que os alumnos/as oficiais. No caso de non realizar un curso ou semestre completo, recibirán unha avaliación informativa e unha acreditación das horas lectivas realizadas.

7. Alumnado con necesidades educativas especiais

DESCRIPCIÓN	CRITERIOS E PAUTAS
No marco do establecido no Real decreto lexislativo 1/2013, do 29 de novembro, polo que se aproba o texto refundido da Lei xeral de dereitos das persoas con discapacidade e da súa inclusión social, deberán cumprirse as disposicións vixentes en materia de promoción da accesibilidade.	Aqueles que estableza a Consellería competente en materia de Educación.

8. Bibliografía, materiais e documentos

REFERENCIAS BÁSICAS

ASENSIO SEGARRA, MIGUEL. Adolphe Sax y la fabricación del saxofón. Rivera editores 1999.

ASENSIO SEGARRA, MIGUEL. Historia del saxofón. Rivera editores 2004

CHAUTemps, KIENTZY, LONDEIX. El saxofón. Labor 1998.

HORWOOD, WALLY. Adolphe Sax 1814-1894. Egon Publishers Ltd 1992

ITURRALDE, P. Los armónicos en el saxofón. Musicinco, 1992.

JURADO, J. Guía para la programación didáctica y las U.U.D.D. Dos acordes

KIENTZY, D. Saxologie. Nova música 1991.

KIENTZY, D. Les sons multiples aux saxophones. Salabert 1982.

LONDEIX, J.M. 150 years of music for saxophone. Roncorp 1994

LONDEIX, J.M. Hello! mr. sax. Alphonse Leduc 1989

LONDEIX, J. M. Méthode pour étudier le saxophone. Henry Lemoine, 1997

PERRIN, M. Le saxophone, sa historie, sa technique son utilisatin dans l'orchestre D'Aujourd'hui, Coll 1997

RONKIN, B. The orchestral saxophonist. Roncorp

ROUSSEAU, EUGENE. Marcel Mule: sa vie et le saxophone. Etoile Music 1982

TEAL L.. A arte de tocar o saxofón. Sumí-Bierchard-Music (Miami), 1997 Trad. por: Raúl Gutiérrez

JAMES C. UMBLE. Jean.Marie Londeix master of the modern saxophone. Roncorp, 2000

REFERENCIAS COMPLEMENTARIAS

Revistas e periódicos especializados

Les cahiers du saxophone

ASAFRA

ASE

APES

Quodlibet

BOE e DOG.

Recursos web

Existen unha gran cantidade de páxinas na rede entre as que destacamos:

www.adolphesax.com

www.classicsax.com

www.dormpub.com/sax

Guía Docente de Pedagogía e didáctica instrumental de Saxofón

Ensinanzas Superiores de Música Título superior de música (ensinanzas reguladas polo Decreto 163/2015, do 29 de outubro)

1. Identificación e contextualización

DISCIPLINA Pedagogía e didáctica instrumental de Saxofón

ESPECIALIDADE	INTERPRETACIÓN				ITINERARIO	SAXOFÓN				
CARÁCTER	B) Obrigatoria				TIPO DE CLASES	Colectiva				
DEPARTAMENTO	VENTO-MADEIRA				XEFE/A DO DEPARTAMENTO	Ricardo Pazo García				
CURSOS	1.º curso		2.º curso		3.º curso		4.º curso		COORDINADOR/A DA DISCIPLINA	Rafael S. Yebra Rivera
CUADRIMESTRE	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	Horas de clase semanais	1
ETCS/ CUADRIMESTRE							3		Observacións	
DOCENTES	Consultar táboa anexa									

2. Descritor e competencias

Ver lista e descrición de competencias no anexo II do decreto 163/2015 (DOG do 16 de novembro de 2015)

DESCRITOR	Preparación para a práctica docente. Desenvolvemento da capacidade de transmisión dos coñecementos adquiridos. Estudo das estratexias e recursos didácticos necesarios para a docencia.
COÑECEMENTOS PREVIOS	Os requeridos na proba de acceso ao grao superior, e para cuadrimestres diferentes ao primeiro, coñecementos e habilidades adquiridas do cuadrimestre anterior.
RELACIÓN CON OUTRAS DISCIPLINAS	
TRANSVERSAIS	T1, T2, T3, T4, T8, T15
XERAIS	X5, X10, X19, X24, X25, X26
ESPECÍFICAS	EI6

3. Obxectivos

DESCRIPCIÓN	COMPETENCIAS
Seleccionar e elaborar materiais de ensino/aprendizaxe en función dos diferentes graos e ciclos e /ou idades das ensinanzas musicais regradas e non regradas.	TODAS
Deseñar un proceso de avaliación sistemática das actividades utilizadas nas aulas que contemple aos alumnos, docentes, programacións e institucións implicados no proceso de ensino/aprendizaxe.	TODAS
Dominar as diversas posibilidades que nos ofrecen as novas tecnoloxías na preparación e impartición dos contidos.	TODAS
Argumentar e expresar verbalmente e por escrito os puntos de vista propios sobre as cuestións presentes nos principais textos de carácter pedagóxico referidos ao saxofón.	TODAS

4. Contidos

TEMAS	DESCRITOR SUBTEMAS	SESIÓNS
I Selección e elaboración de materiais didácticos	Revisión sistemática das principais coleccións de estudos e exercicios dos séculos XIX e XX. Elaboración dun conxunto de recursos materiais axeitados para un curso ou ciclo do Grao Elemental ou Profesional de Música. Análise do contido dos principais textos teórico-pedagóxicos en lingua castelá referidos ao saxofón.	8
II Deseño de unidades didácticas	Elaboración dunha Unidade Didáctica destinada a un curso de Grao Elemental da especialidade. Elaboración dunha Unidade Didáctica destinada a un curso de Grao Profesional da especialidade. Elaboración dunha Unidade Didáctica destinada a un curso ou ciclo dunha Escola de Música.	4
III Recursos musicais na WEB	Pescuda de material musical axeitado para o seu uso nas aulas nos foros especializados, WEBS de partituras gratuitas, YouTube, e recursos similares.	2
IV Desenvolvemento dunha clase práctica	Aplicación dos contidos desenvolvidos ao longo do cuadrimestre nunha sesión práctica destinada a un discente da materia de "2o Instrumento" propia das especialidades de Composición - Musicoloxía - Pedagogía.	1
V Argumentación e defensa dos puntos de vista propios sobre cuestións pedagóxicas.	Debate na aula sobre os diferentes tipos de recursos utilizados para a resolución concreta dun problema técnico dun alumno.	1
Total de sesións por cuadrimestre		

5. Metodoloxía e Planificación Docente

TIPO DE ACTIVIDADE	1.º curso		2.º curso		3.º curso		4.º curso		OBSERVACIÓNS
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
Presenciais							20		
Non presenciais							70		

Total de horas cuatrimestrais						90	
-------------------------------	--	--	--	--	--	----	--

6. Avaliación

ORDINARIA

CONTÍNUA	CRITERIOS	PONDERACIÓN	COMPETENCIAS AVALIADAS
FERRAMENTAS			
Traballo persoal	Valoraranse as capacidades de claridade conceptual, síntese e desenvolvemento a través da presentación por escrito e posterior exposición pública dun pequeno traballo de investigación, no que o discente debe presentar un tema relacionado coa materia dun xeito orixinal, cun uso axeitado das fontes dispoñibles e evitando o plaxio en todo momento.	60%	TODAS
Exame escrito	Valoraranse as capacidades de síntese e de desenvolvemento sobre as cuestións plantexadas na proba escrita, que versará sobre os contidos tratados durante o cuatrimestre.	40%	TODAS

*As faltas de asistencia (3 faltas a clases de Cámara / Conxunto ou 4 faltas no resto das disciplinas) suporán a perda do dereito á avaliación continua. Cando iso ocorra, o profesor da disciplina actuará segundo o protocolo establecido.

ALTERNATIVA	CRITERIOS	PONDERACIÓN	COMPETENCIAS AVALIADAS
FERRAMENTAS			
	Ver avaliación extraordinaria		

EXTRAORDINARIA

FERRAMENTAS	CRITERIOS	PONDERACIÓN	COMPETENCIAS AVALIADAS
Exame escrito	Valoraranse as capacidades de síntese e de desenvolvemento sobre as cuestións plantexadas na proba escrita, que versará sobre os contidos tratados durante o cuatrimestre.	70%	
Traballo persoal	Valoraranse as capacidades de claridade conceptual, síntese e desenvolvemento a través da presentación por escrito e posterior exposición pública dun pequeno traballo de investigación, no que o discente debe presentar un tema relacionado coa materia dun xeito orixinal, cun uso axeitado das fontes dispoñibles e evitando o plaxio en todo momento.	30%	

ERASMUS

Os/as alumnos/as oficiais que participen en programas de intercambio internacional, deberán aportar unha certificación dos créditos realizados e a cualificación obtida no centro de destino. En caso contrario deberán examinarse dos contidos establecidos para esta materia igual que os restantes alumnos/as oficiais. Si os contidos cursados no centro de destino non se corresponden cos desta programación, o departamento decidirá a forma de avaliar os contidos non realizados ou non superados.

Os/as alumnos/as estranxeiros, participantes en programas de intercambio internacional, serán avaliados igual que os alumnos/as oficiais. No caso de non realizar un curso ou semestre completo, recibirán unha avaliación informativa e unha acreditación das horas lectivas realizadas.

7. Alumnado con necesidades educativas especiais

DESCRIPCIÓN	CRITERIOS E PAUTAS
No marco do establecido no Real decreto lexislativo 1/2013, do 29 de novembro, polo que se aproba o texto refundido da Lei xeral de dereitos das persoas con discapacidade e da súa inclusión social, deberán cumprirse as disposicións vixentes en materia de promoción da accesibilidade.	Aqueles que estableza a Consellería competente en materia de Educación.

8. Bibliografía, materiais e documentos

REFERENCIAS BÁSICAS

- ASENSIO SEGARRA, MIGUEL. Adolphe Sax y la fabricación del saxofón. Rivera editores 1999.
- ASENSIO SEGARRA, MIGUEL. Historia del saxofón. Rivera editores 2004
- CHAUTEMPS, KIENTZY, LONDEIX. El saxofón. Labor 1998.
- HORWOOD, WALLY. Adolphe Sax 1814-1894. Egon Publishers Ltd 1992
- ITURRALDE, P. Los armónicos en el saxofón. Musicinco, 1992.
- JURADO, J. Guía para la programación didáctica y las U.U.D.D. Dos acordes
- KIENTZY, D. Saxologie. Nova música 1991.
- KIENTZY, D. Les sons multiples aux saxophones. Salabert 1982.
- LONDEIX, J.M. 150 years of music for saxophone. Roncorp 1994
- LONDEIX, J.M. Hello! mr. sax. Alphonse Leduc 1989
- LONDEIX, J. M. Méthode pour étudier le saxophone. Henry Lemoine, 1997
- PERRIN, M. Le saxophone, sa histoire, sa technique son utilisatin dans l'orchestre D'Aujourd'hui, Coll 1997
- RONKIN, B. The orchestral saxophonist. Roncorp
- ROUSSEAU, EUGENE. Marcel Mule: sa vie et le saxophone. Etoile Music 1982
- TEAL L.. A arte de tocar o saxofón. Sumí-Bierchard-Music (Miami), 1997 Trad. por: Raúl Gutiérrez
- JAMES C. UMBLE. Jean.Marie Londeix master of the modern saxophone. Roncorp, 2000

Bibliografía xeral:

BARRAUD H. Para comprender a música contemporánea. Laiovento, 1996

DIBELIUS, ULRICH. La música contemporánea a partir de 1945. Akal, 2004

FORDHAM, J.. Jazz. Raices, 1994

JURADO, J. Guía para la programación didáctica y las U.U.D.D. Dos acordes

LEHEMAN, A. (2007). Psychology for Musicians Understanding and Acquiring the Skills. Oxford UP

LOZANO RODRÍGUEZ, J. (2007, marzo 21). Bases psicológicas y diseño curricular para el grado elemental de música. Universitat de València, Valencia.

McGILL, D. (2007). Sound in Motion: a Performer's Guide to Greater Musical Expression. Bloomington: Indiana University Press.

MICHELS, ULRICH. Atlas de música 1 e 2. Alianza Música, 1992

MORGAN, ROBERT P. La música del siglo XX. Akal 1994.

REFERENCIAS COMPLEMENTARIAS

Revistas e periódicos especializados:

Les cahiers du saxophone

ASAFRA

ASE

APES

Quodlibet

BOE e DOG.

Recursos web:

Existen unha gran cantidade de páxinas na rede entre as que destacamos:

www.adolphesax.com

www.classicsax.com

www.dompub.com/sax

Guía Docente de TCECORP de Saxofón

Ensinanzas Superiores de Música Título superior de música (ensinanzas reguladas polo Decreto 163/2015, do 29 de outubro)

1. Identificación e contextualización

DISCIPLINA TCECORP de Saxofón

ESPECIALIDADE	INTERPRETACIÓN				ITINERARIO	SAXOFÓN				
CARÁCTER	B) Obrigatoria				TIPO DE CLASES	Colectiva				
DEPARTAMENTO	VENTO MADEIRA				XEFE/A DO DEPARTAMENTO	Ricardo Pazo García				
CURSOS	1.º curso	2.º curso	3.º curso	4.º curso	COORDINADOR/A DA DISCIPLINA	Ricardo Pazo García				
CUADRIMESTRE	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	Horas de clase semanais	2
ETCS/ CUADRIMESTRE				2					Observacións	
DOCENTES	Consultar táboa anexa									

2. Descritor e competencias

Ver lista e descrición de competencias no anexo II do decreto 163/2015 (DOG do 16 de novembro de 2015)

DESCRITOR	Coñecemento básico da estrutura e función do aparato locomotor e do sistema nervioso. Desenvolvemento de hábitos posturais correctos que minimicen o risco durante a interpretación. Técnicas de respiración, relaxación, autocontrol, optimización da enerxía muscular, concentración e memoria aplicadas ó estudo e a actuación en público.
COÑECEMENTOS PREVIOS	Os requeridos na proba de acceso ao grao superior, e para cuadrimestres diferentes ao primeiro, coñecementos e habilidades adquiridas do cuadrimestre anterior.
RELACIÓN CON OUTRAS DISCIPLINAS	
TRANSVERSAIS	T1, T2, T3, T6, T7, T11, T13, T15
XERAIS	X8, X21, X24, X25
ESPECÍFICAS	EI4, EI6, EI8, EI10, EP4

3. Obxectivos

DESCRIPCIÓN	COMPETENCIAS
Observar e valorar as situacións específicas productoras de ansiedade na interpretación dos nosos instrumentos.	TODAS
Recoñecer a sintomatoloxía específica do instrumentista fronte ó seu propio instrumento.	TODAS
Coñecer e aplicar as principais técnicas de autocontrol emocional existentes adaptada ó seu propio instrumento.	TODAS

4. Contidos

TEMAS	DESCRITOR SUBTEMAS	SESIÓNS
I	Respiración: 1.1 Tipos de respiración - 1.2 Papel da respiración na ansiedade e na relaxación.	8
II	Hábitos posturais: 2.1 Posición sentada - 2.2 posición de pé.	4
III	A ansiedade e o estrés. 3.1 Visualización como medio para a relaxación e autocontrol.	2
IV	Técnicas de relaxación e autocontrol. 4.1 Principais técnicas de relaxación e autocontrol. - 4.2 Principios básicos de cada técnica	2
Total de sesións por cuadrimestre		16

5. Metodoloxía e Planificación Docente

TIPO DE ACTIVIDADE	CURSOS								OBSERVACIÓNS
	1.º curso		2.º curso		3.º curso		4.º curso		
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
Presenciais				25					
Non presenciais				35					
Total de horas cuadrimestrais				60					

6. Avaliación

ORDINARIA			
CONTÍNUA	CRITERIOS	PONDERACIÓN	COMPETENCIAS AVALIADAS
FERRAMENTAS			
Traballo persoal	Valoraranse as capacidades de claridade conceptual, síntese e desenvolvemento a través da presentación por escrito e posterior exposición pública dun pequeno traballo de investigación, no que o discente debe presentar un tema relacionado coa materia dun xeito orixinal, cun uso axeitado das fontes dispoñibles e evitando o plaxio en todo momento.	50%	
Proba práctica	Valoraranse os hábitos posturais tanto en grupo como individual e a posta en escea para audicións e concertos. A audición pública: o alumnado en calidade de intérprete e ointe	50%	

*As faltas de asistencia (3 faltas a clases de Cámara / Conxunto ou 4 faltas no resto das disciplinas) suporán a perda do dereito á avaliación continua. Cando iso ocorra, o profesor da disciplina actuará segundo o protocolo establecido.

ALTERNATIVA	CRITERIOS	PONDERACIÓN	COMPETENCIAS AVALIADAS
FERRAMENTAS			
	Ver avaliación extraordinaria		
EXTRAORDINARIA			
FERRAMENTAS	CRITERIOS	PONDERACIÓN	COMPETENCIAS AVALIADAS
Exame escrito	Valoraranse as capacidades de síntese e de desenvolvemento sobre as cuestións plantexadas na proba escrita, que versará sobre os contidos tratados durante o cuadrimestre.	100%	

ERASMUS

Os/as alumnos/as oficiais que participen en programas de intercambio internacional, deberán aportar unha certificación dos créditos realizados e a cualificación obtida no centro de destino. En caso contrario deberán examinarse dos contidos establecidos para esta materia igual que os restantes alumnos/as oficiais. Si os contidos cursados no centro de destino non se corresponden cos desta programación, o departamento decidirá a forma de avaliar os contidos non realizados ou non superados.

Os/as alumnos/as estranxeiros, participantes en programas de intercambio internacional, serán avaliados igual que os alumnos/as oficiais. No caso de non realizar un curso ou semestre completo, recibirán unha avaliación informativa e unha acreditación das horas lectivas realizadas.

7. Alumnado con necesidades educativas especiais

DESCRIPCIÓN	CRITERIOS E PAUTAS
No marco do establecido no Real decreto lexislativo 1/2013, do 29 de novembro, polo que se aproba o texto refundido da Lei xeral de dereitos das persoas con discapacidade e da súa inclusión social, deberán cumprirse as disposicións vixentes en materia de promoción da accesibilidade.	Aqueles que estableza a Consellería competente en materia de Educación.

8. Bibliografía, materiais e documentos

REFERENCIAS BÁSICAS

- Arrazola Belda, J. - Los hábitos posturales en la práctica del saxofón: guía de ejercicios para mejorar el control del cuerpo y la interpretación musical. L. del profesor. Maestro, 2006
- Arrazola Belda, J. - Los hábitos posturales en la práctica del saxofón: guía de ejercicios para mejorar el control del cuerpo y la interpretación musical. L. del alumno. Maestro, 2007
- Bang-Rouhet, P. (2009). ¿Qué nos jugamos cuando hablamos en público? comprende su miedo escénico y cómo controlarlo. Barcelona: Alienta.
- Dalia Cirujeda, G. (2004). Cómo superar la ansiedad escénica en músicos: un método eficaz para dominar los «nervios» ante las actuaciones musicales. Mundimúsica.
- Dalia Cirujeda, G. (2006). El músico: una introducción a la psicología de la interpretación musical. Alcorcón (Madrid): Mundimúsica.
- Green, B. (1986). The inner game of music (1o ed.). Garden City N.Y.: Anchor Press/Doubleday.
- Green, B. (1991a). The inner game of music workbook: for band. Chicago: GIA Publications,.
- Green, B. (1991b). The inner game of music workbook: for full orchestra. Chicago: GIA Publications,.
- Jaen, R. (1992). Patología de tronco y miembros superiores en músicos profesionales. Revista de la Sociedad Médica Hospital San Juan de Dios.
- Kaspersen, M. (s.f.). Estudio de la ansiedad producida por la actuación entre los estudiantes de música noruegos. The European journal of psychiatry (edición en español).
- Kovács, G. (2010). Ejercicios preparatorios para instrumentistas: (método Kovács). Barcelona: Graó.
- Lehmann, A. (2007). Psychology for musicians understanding and acquiring the skills. Oxford [New York]: Oxford University Press.
- Marinovic, M. (s.f.). La ansiedad escénica en intérpretes musicales chilenos. Revista musical chilena.
- Rosset i Llobet, J. (2010). El cuerpo del músico: manual de mantenimiento para un máximo rendimiento (1o ed.). Badalona: Editorial Paidotribo.
- Rosset Llobet, J. (2005). A tono: ejercicios para mejorar el rendimiento del músico (1o ed.). Barcelona: Editorial Paidotribo.
- Rubio Condado, M. (2004). Control del miedo escénico: guía práctica para músicos con ejercicios progresivos. [Soria]: Rubio Condado.
- Ruiz Ramos, G. (2000). Amo hacer música: yogaterapia específica para los profesionales de la música (1o ed.). Madrid: Mandala.
- Sardà Rico, E. (2003). En forma: ejercicios para músicos. Barcelona: Paidós.
- Sloboda, J. (1987). The musical mind: the cognitive psychology of music. Oxford [Oxfordshire] New York: Oxford University Press.

REFERENCIAS COMPLEMENTARIAS